

Knobbelzwanen, 1 april 2025, Wommels | Rinze van Rossum

De Knobbelzwaan (*Cygnus olor*) in de westelijke Eempolders, een update

Jan Mooij

Bij bijna alle tellingen die we in de Eempolders doen zien we Knobbelzwanen. Alleen heel in het begin van de tellingen zagen we in de zomer vaak geen enkele Knobbelzwaan. Mede daarom was in 2006 de Knobbelzwaan een van de eerste soorten in deze serie artikelen over de vogels in de westelijke Eempolders. Als we naar de resultaten van de Eempoldertellingen kijken, zien we dat er in de loop van de tijd nogal wat veranderd is. Dat lijkt een goede aanleiding om weer eens aandacht aan de Knobbelzwaan te besteden.

Zoals gebruikelijk geeft figuur 1 een overzicht van alle waarnemingen van Knobbelzwanen. Figuur 2 geeft de totale getelde aantallen per jaar. Ter vergelijking zijn de resultaten van de landelijke watervogeltellingen van Sovon uitgezet. Om de vergelijking makkelijker te maken zijn deze aantallen in de grafiek door zes gedeeld. In deze

grafiek vallen twee zaken op. Ten eerste zijn de aantallen Knobbelzwanen in de loop van de jaren sterk toegenomen. Ten tweede loopt de ontwikkeling in de Eempolders in hoge mate parallel aan die in Nederland. Dit suggereert dat de aantallen Knobbelzwanen in de Eempolders vooral samenhangen met de landelijke aantalsontwikkelingen. De sterke stijging in Nederland wordt toegeschreven aan een betere bescherming en aan de beschikbaarheid van meer voedsel. De voedingswaarde van het gras in de weilanden is sterk toegenomen door landbouwkundige maatregelen. Daarnaast is het oppervlaktewater schoner geworden, wat heeft geleid tot meer waterplanten.

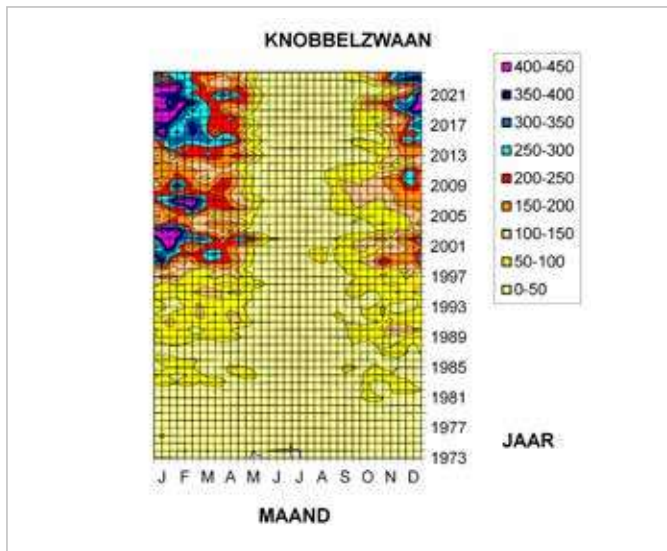
Raadsel

Het is dan natuurlijk wel opvallend dat de ontwikkelingen per telgebied sterk van elkaar verschillen. In figuur 3 zien we de totale aantallen per jaar voor de drie telgebieden. Tot ongeveer 2005 lopen de

aantallen in de telgebieden Noord en Zuid ongeveer gelijk op. Daarna worden de aantallen in Noord iets kleiner terwijl die in Zuid sterk oplopen. De oorzaak van deze verschuivingen is mij nog een raadsel. De aantallen in de Oostermeent zijn vanaf 1995 stabiel op een laag niveau.

Favoriet voedsel

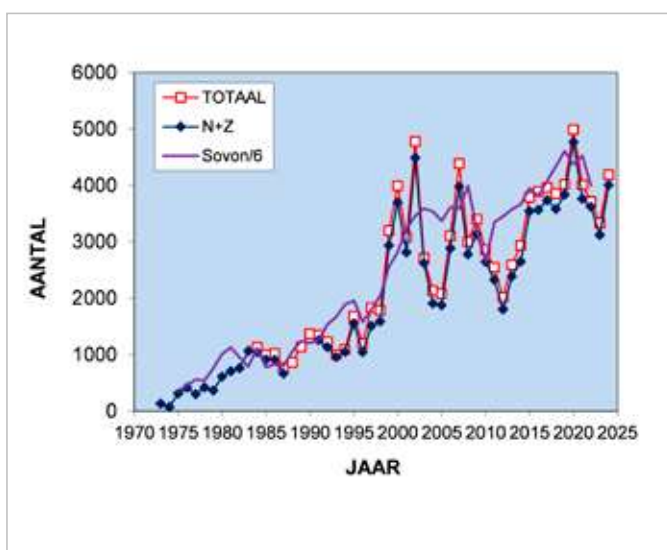
De plotselinge sterke stijging van de aantallen in het begin van het jaar, die meteen opvalt in figuur 1, hangt samen met een uitbreiding van de waterplanten in het Eemmeer. Dit is een favoriet voedsel voor Knobbelzwanen. Met name de knolletjes van bepaalde fonteinkruiden worden bij laag water in de winter veel gegeten. Door de afname van de vervuiling van de randmeren zijn deze fonteinkruiden sterk toegenomen. Dit gebeurde niet alleen in het Eemmeer. De plotselinge toename van de Knobbelzwanen rond 2000 treedt ook op in watervogeltellingen van Sovon (figuur 2), zij het iets minder extreem dan

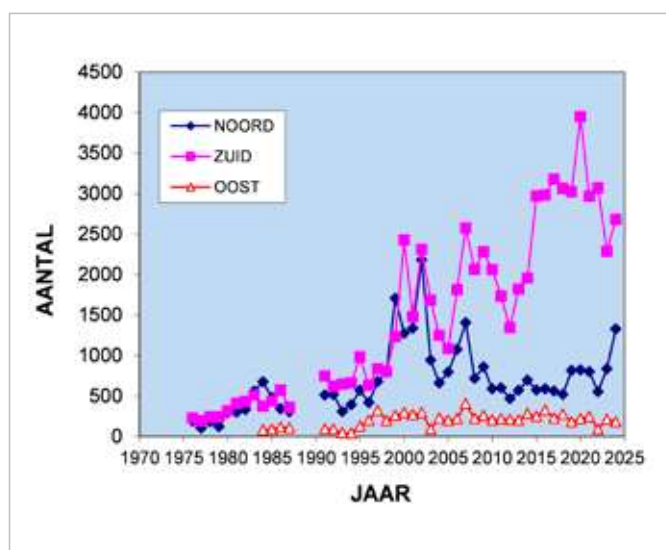
Figuur 1. Samenvatting van alle telresultaten voor de Knobbelzwaan.

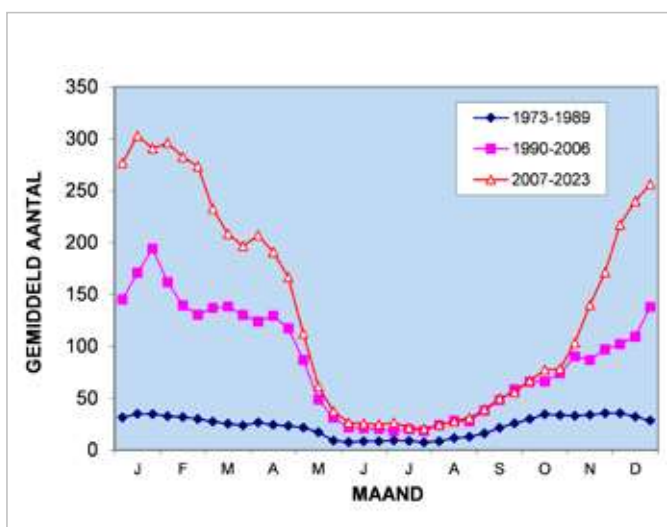
Knobbelzwaan, 26 mei 2025, Strand Horst | Doortje van Dijk

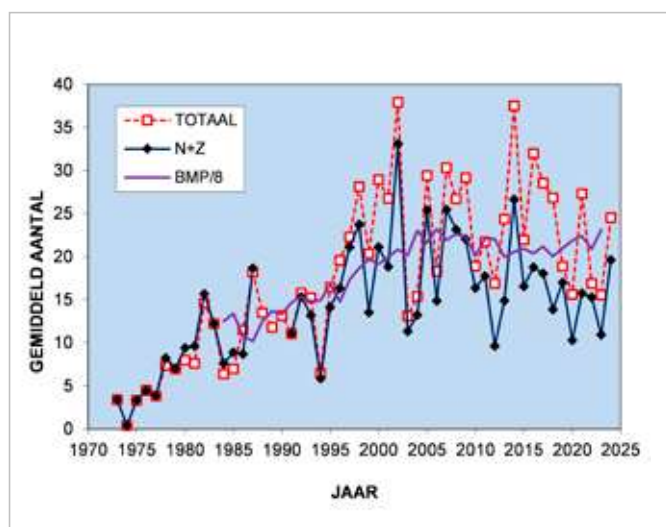
Figuur 2. Totaal aantal getelde Knobbelzwanen per jaar. De blauwe lijn geeft de aantallen zonder de Oostmeente, de rode lijn de totale aantallen. De paarse lijn geeft de resultaten van de watervogeltelling van Sovon gedeeld door zes.

Figuur 3. Totaal aantal getelde Knobbelzwanen per telgebied per jaar.

Figuur 4. Gemiddeld aantal Knobbelzwanen per decade voor drie periodes van zeventien jaar.

Figuur 5. Gemiddeld aantal waargenomen Knobbelzwanen per jaar voor de maanden juni en juli. De blauwe lijn geeft de aantallen zonder de Oostmeente, de rode lijn de totale aantallen. Ter vergelijking de de index van het BMP van Sovon gedeeld door acht.

in de Eempolders. De toename gaat veel te snel om door natuurlijke aangroei van de Nederlandse populatie verklaard te kunnen worden. Kennelijk zijn er veel zwanen die eerst elders overwinterden naar hier getrokken. In de loop van de winter raken de knolletjes op en dan gaan de Knobbelzwanen foerageren op gras in de polders in de omgeving. Waarschijnlijk blijven ze daarbij in de buurt van de plek waar ze begonnen met overwinteren. Het kan zijn dat ze grazen combineren met het eten van die lekkere knolletjes, en op die manier ervoor zorgen dat ze voldoende voedsel binnen krijgen.

Stabiel

Bij de watervogeltellingen van Sovon worden de zwanen en ganzen geteld op de grote watervlakken en op een aantal plaatsen waar ze op land foerageren (inclusief de Eempolders). Wij tellen alleen op het land. Het opraken van de waterplanten verklaart waarom wij in de herfst een sterke stijging van de aantallen Knobbelzwanen zien (figuur 4) terwijl bij de watervogeltellingen de aantallen constant blijven. De totale aantallen bij Sovon blijven van september tot en met januari stabiel, wat suggereert dat we in Nederland met een min of meer vaste groep wintergasten te maken hebben. Na januari nemen de aantallen langzaam af, ongeveer zoals wij in de polders waarnemen.

Broeden

Er zijn ook Knobbelzwanen die in de Eempolders broeden. Figuur 5 geeft de gemiddelde aantallen zwanen in de maanden juni en juli, de maanden waarin we hoofdzakelijk met lokale broedvogels te maken hebben. Hier hebben we ter vergelijking de index van het BMP-project van Sovon ook afgebeeld. (Om de vergelijking makkelijker te maken is de indexwaarde door acht gedeeld). Ook hier valt op dat de aantallen in de Eempolders in de pas lopen met de landelijke cijfers. Alleen de laatste jaren lijkt het aantal zwanen in de broedtijd in de Eempolders wat af te nemen, terwijl de BMP-index stabiel blijft. De aantallen zijn klein, waardoor deze daling niet significant is.

Eemmeer

Uit figuur 4, de verdeling van de aantallen over het jaar, blijkt dat we verreweg de laagste aantallen zien van juni tot augustus. In die periode zijn alleen de broedende vogels in de polders aanwezig. De andere zwanen zitten elders, mogelijk op het Eemmeer. In de polders zijn de grootste aantallen aanwezig in januari en februari. De verhouding tussen de maximale en de minimale aantallen is zo groot dat hij niet verklaard kan worden door de jongen uit de polders. Er moeten dus in de winter ook Knobbelzwanen uit andere gebieden naar de Eempolders komen.

Effect verjagen

Tot slot nog een opmerking over het effect van het verjagen van ganzen op de Knobbelzwanen. Dat effect blijkt verrassend klein. Knobbelzwanen worden niet actief verjaagd, maar je zou denken dat alle verstoring toch tot een afname van de aantallen zou leiden. Het valt trouwens op dat de Knobbelzwanen (net als vroeger de Kleine Zwanen) heel vaak vlak bij de A1 te vinden zijn. Kennelijk zijn ze redelijk goed bestand tegen een onrustige omgeving.

Literatuur

- Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J., 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht
- Mooij, J., 2006. De Knobbelzwaan in de westelijke Eempolders. De Korhaan, 40 (11-12)
- Eggenhuizen, T., 2021. De knobbelzwaan. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen
- Beekman, J.H., 2017. Knobbelzwaan *Cygnus olor*, Pp 82-83, in Sovon Vogelatlas van Nederland, Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Knobbelzwaan, 17 juli 2021, Eempolders | Bianca de Vries

